

články

Recepcia byzantského práva na území *Slavia Orthodoxa* v 10. až 13. storočí

Zofia Brzozowska*

Recepcia noriem byzantského práva na územiach *Slavia Orthodoxa* a špeciálne na území Kyjevskej Rusi v 10. až 13. storočí je nezvyčajne komplikovaným a zaujímavým fenoménom. Za zvýraznenie stojí fakt, že iba pár desaťročí po „oficiálnej“ kristianizácii východných Slovanov sa začínajú normy z byzantského *Nomokanonu* spolu s judikatúrou súdov (prechádzajúcou zo staršej obyčaje) vnímať ako záväzné.

Dvojaký, cirkevno-svetský charakter právnej zbierky symbolizuje jej grécky názov, zložený z dvoch termínov (tzv. *nomen compositum*), kde νόμοι označuje cisárske nariadenia vo veciach cirkevných a κανόνες sú termíny zo sféry cirkevného práva, opierajúce sa o výsledky ekumenických a tiež lokálnych synod biskupov.¹ Rus si „osvojila“ dva najväčšie varianty spomenutej kompilácie.

Nomokanon 50 titulov (alebo kapitol), známy ako *Συναγωγή*, bol vytvorený právníkom, konštantinopolským patriarchom Jánom Scholastikom, niekedy v rokoch 565 – 577, pravdepodobne na základe staršej, anonymnej a dnes neznámej homílie z 30. rokov 6. storočia. Obsahuje tematicky zoradené excerptá z tzv. Apoštolských kánonov, poučení Basilea Veľkého, a tiež *Collectio 87 capitulorum*. Zbierka týchto cisárskych nariadení skomponovaná na základe justiniánskych *12 Noviel*, predstavovala na počiatku pravdepodobne samostatnú uzavretú časť, spojenú so *Synagoge canonum* anonymným kompilátorom až neskôr. Svoj konečný tvar dostal *Nomokanon 50 titulov* až po roku 833, na objednávku Fotia.²

* Odborný preklad príspevku z poľštiny Adam Mesiarkin.

¹ VAŠICA, Josef. Metodějův překlad nomokanonu. In *Slavia*, 1955, roč. 24, s. 9; ДОБРЕВ, Иван. Номоканон. In *Кирило-методиевска енциклопедия 2*, София : БАН, Институт за литература, издателство „Марин Дринов“, 1995, s. 825; KOWALSKA, Hanna. *Kultura staroruska XI–XVI w. Tradycja i zmiana*. Kraków : Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1998, s. 103; FLUSIN, Bernard. Struktury Kościoła cesarskiego. In MORRISSON, Cécile (ed.). *Świat Bizancjum 1. Cesarstwo wschodniorzymskie 330–641*. Kraków : Wydawnictwo WAM, 2007, s. 167; MAKSIMOVICH, Kirill. Byzantine Law in Old Slavonic Translations and the Nomocanon of Methodius. In *Byzantinoslavica*, 2007, roč. 65, s. 9; CONGOURDEAU, Marie-Hélène, MARTIN-HISARD, Bernadette. Instytucje Kościoła bizantyńskiego. In CHEYNET, Jean-Claude (ed.). *Świat Bizancjum 2. Cesarstwo bizantyńskie 641–1204*. Kraków : Wydawnictwo WAM, 2011, s. 128.

² VAŠICA, ref. 1, s. 9; DVORNIK, Francis. Byzantine Political Ideas on Kievian Russia. In *Dumbarton Oaks Papers*, 1956, roč. 9/10, s. 78-79; VAŠICA, Josef. *Literární památky epochy Velkomoravské 863–885*. Praha : Lidová Demokracie, 1966, s. 63; ЩАПОВ, Ярослав. Номоканон Иоанна Схоластика и Синтагма 14 титулов у Славян в IX–X вв. In VAVŘINEK, Vladimír (ed.). *Beiträge zur byzantinischen Geschichte im 9–11. Jahrhundert. Akten des Colloquium Byzanz auf dem Höhepunkt seiner Macht, Liblice, 20–23.09.1977*. Praha : Kabinet pro studia řecka, římska a latinska, 1978, s. 387; MEYENDORFF, John. *Teologia bizantyjska. Historia*

Nomokanon 14 titulov (alebo kapitol) je kompiláciou, ktorú nemôžeme pripísať jednej osobe. Najčastejšie sa prijíma, že pracovať na nej začal práve „protivník“ Jána Scholastika, konštantínopolský patriarcha Eutychios (552 – 565, 577 – 582). Behom nasledujúcich storočí bol kódex veľa krát redigovaný a dopĺňaný. Radikálne zmeny sa udiali za vlády Herakleia I. (610 – 641) a okolo roku 833 z vnuknutia patriarchu Fotia. Pravdepodobne v roku 920 bol uznaný synodou v Konštantínopole za všeobecne platný pre východnú cirkev. Jeho konečná verzia (používaná v ortodoxii dodnes) sa skladá z dvoch častí. Prvou je charakteristický „vecný zoznam“, index, ktorý usporadúva obsah kompilácie tematicky do 14 kapitol. Druhá časť predstavuje jadro kompilácie, pričom ide o Apoštolské kánony (zbierka 85 regúl z prednicejskej doby, zredigovaná v Sýrii v prvej polovici 4. storočia), nariadenia všetkých siedmich koncilov uznávaných na Východe za ekumenické, kánony lokálnych synod zo 4. až 9. storočia a výber textov cirkevných otcov (92 kánonov Basilea Veľkého, ďalej Gregora z Nyssy, Gregora z Nasiansu a Cyrila Alexandrijského). Častým javom byzantského aj slovanského právneho písomníctva bolo vkladanie do tela *Nomokanonu 14 titulov Collectio 87 capitulorum*, vybraných z diela Jana Scholastika.³

Pôvodný preklad do staroslovančiny (správne staro-cirkevno-slovančiny) urobil akiste sám sv. Metod.⁴ Skutočnosť je zaznamenaná anonymným autorom života svätca v podobe zmienky v jeho 15. kapitole: *тъгда же и номоканонъ рекъше законоу правило и отъчьскы ꙗкнигы прѣложу*.⁵ Informácia z prameňa neumožňuje presne určiť, ktorú z vyššie spomenutých verzií byzantskej právnej zbierky sv. Metod preložil, každopádne paleoslavisti na základe lingvistickej analýzy a porovnávania existujúcich slovanských odpisov oboch variantov prišli k záveru, že dielom moravského arcibiskupa môže byť jedine preklad *Nomokanon 50 titulov*.⁶ Názor J. Ščapova je, že Metod si vybral verziu Jána Scholastika z dvoch jasných dôvodov. Jednak z vážnosti, akej sa v Byzancii v čase misie tešil

i doktryna. Warszawa : Instytut Wydawniczy Pax, 1984, s. 108-109; KONIDARIS, Ioannis, The Ubiquity of Canon Law. In LAIOU, Angeliki, SIMON, Dieter (ed.). *Law and Society in Byzantium: Ninth-Twelfth Centuries*. Washington : Dumbarton Oaks Research Library and Collection, 1994, s. 143; ДОБРЕВ, ref. 1, s. 826; KOWALSKA, ref. 1, s. 104; FLUSIN, ref. 1, s. 167; СЛАБОВА, Татьяна. Юридическа литература. In МИЛТЕНОВА, Анисава (ed.). *История на българската средновековна литература*. София : Издателство „Изток – Запад“, 2008, s. 194.

³ VAŠICA, ref. 1, s. 9-10; DVORNIK, ref. 2, s. 79; VAŠICA, ref. 2, s. 63; ЩАПОВ, ref. 2, s. 387; MEYENDORFF, ref. 2, s. 103-105, 108-109; KONIDARIS, ref. 2, s. 132-133; ДОБРЕВ, ref. 1, s. 826-827; KOWALSKA, ref. 1, s. 103-104; MAKSIMOVICH, ref. 1, s. 11; СЛАБОВА, ref. 2, s. 199; CONGOURDEAU, MARTIN-HISARD, ref. 1, s. 128-129.

⁴ VAŠICA, ref. 2, s. 63; ПЕТКАНОВА, Донка. *Българска средновековна литература*. Велико Търново : Абагар, 2001, s. 150; СЛАБОВА, ref. 2, s. 194.

⁵ *Żywot Metodego*. In LEHR-SPLAWIŃSKI, Tadeusz (ed.). *Żywoty Konstantyna i Metodego (obszerne)*. Warszawa : Wydawnictwo Alfa, 2000, s. 118.

⁶ VAŠICA, ref. 1, s. 11; DVORNIK, ref. 2, s. 80; VAŠICA, ref. 2, s. 63; ЩАПОВ, ref. 2, s. 388; ДОБРЕВ, ref. 1, s. 828; KOWALSKA, ref. 1, s. 123; MAKSIMOVICH, ref. 1, s. 9; СЛАБОВА, ref. 2, s. 194.

autor zbierky, konštantínopolský patriarcha a svätec. Druhým dôvodom je tiež kompaktnosť a prehľadnosť, ktorá umožňovala jej ďalšie redakcie.⁷ Treba tiež zdôrazniť fakt, že *Nomokanon 14 titulov* bol oficiálne uznaný za záväzný až po smrti solúnskych bratov (r. 920).⁸ Náleží dodať, že prekladateľská práca sa vyznačuje v tomto prípade dost' „voľným“ prístupom k originálu – Metod skrátil text o 2/3, pričom z byzantského kódexu vybral tie elementy, ktoré boli adekvátne vo vzťahu k realite budovania cirkevnej organizácie na Morave.⁹

Po smrti apoštola Slovanov bol slovanský preklad *Nomokanonu 50 titulov* prenesený jeho žiakmi do Bulharska. Tu sa na prelome 9. a 10. storočia vykonala transkripcia hlaholského protografu do cyriliky a normy sa prispôbovali „miestnym podmienkam“.¹⁰ Prvý bulharský „štát“ môžeme považovať za vlasť slovanského prekladu druhej zo spomenutých redakcií *Nomokanonu*, *Syntagmy 14 kapitol*. Grécky odpis právnej zbierky sa používal pravdepodobne už za vlády Borisa – Michala.¹¹ Na začiatku 10. storočia za vlády cára Simeona vznikol v Preslavi¹² domáci preklad spomenutej redakcie,¹³ zakladajúci sa na 3. redakcii (byzantskej) z prelomu 8. a 9. storočia.¹⁴ Podľa odborníkov – v porovnaní s prekladom a „vstupmi“ Metoda – sa preklad vyznačuje vernosťou gréckemu originálu,¹⁵ a tiež obsahuje plný text *Collectio 87* (v slovanskej verzii 93), ktorý nebol braný do úvahy pri preklade *Nomokanonu 50 titulov*.¹⁶

Nezvyčajne rýchlo sa prijalo východorímske právo cirkevné a tiež s ním prepojená cisárska „legislatíva“ na Rusi. Starobulharská redakcia *Nomokanonu* Jana Scholastika sa

⁷ ЩАПОВ, ref. 2, s. 389-390.

⁸ VAŠICA, ref. 1, s. 10; ДОБРЕВ, ref. 1, s. 830-831.

⁹ VAŠICA, ref. 1, s. 15; ЩАПОВ, ref. 2, s. 390; ДОБРЕВ, ref. 1, s. 829; СЛАВОВА, ref. 2, s. 194.

¹⁰ DVORNIK, ref. 2, s. 80; ЩАПОВ, ref. 2, s. 394; СЛАВОВА, ref. 2, s. 195.

¹¹ ЩАПОВ, ref. 2, s. 395; ДОБРЕВ, ref. 1, s. 829. V staršej literatúre predmetu sa môžeme stretnúť s hypotézou, že grécky odpis *Nomokanonu 14 titulov*, ktorý fungoval v časoch Borisa, bol právnou zbierkou vytvorenou špeciálne pre bulharského vládcu Fotiom. Jeho obsah mal byť cielene cenzurovaný, kvôli fragmentom odvolávajúcim sa na „teokratický“ status cisára. Malo sa zamedziť tomu, aby Boris zasahoval ako *basileus* do cirkevných záležitostí. J. Ščarov sa v článku *Номоканон Иоанна Схоластика и Синтагма 14 титулов у Славян в IX-X вв.* vysporiadal s týmito hypotézami.

¹² ЩАПОВ, ref. 2, s. 405.

¹³ VAŠICA, ref. 1, s. 16; VAŠICA, ref. 2, s. 64; ЩАПОВ, ref. 2, s. 396; ДОБРЕВ, ref. 1, s. 830; МАКСИМОВИЧ, ref. 1, s. 10; СЛАВОВА, ref. 2, s. 199-200.

¹⁴ ДОБРЕВ, ref. 1, s. 829. III. redakciu mal započat' konštantínopolský patriarcha Tarasius (784–806). Skôr už existovali *Nomokanon chronologický* (ok. 629 r.), I. redakcia, tzv. trullanska z konca 7. storočia (ok. 668–692) a II. redakcia z 8.-9. stor. (przede 815 r.). БЕНЕШЕВИЧ, Владимир (ed.). *Древнеславянская кормчая XIV титуловъ безъ толкованій* 1, Санкт-Петербург : Отделение русского языка и словесности Императорской Академии Наук, 1906, s. III-IV; ЛИПШИЦ, Елена. Юридические школы и развитие правовой науки. In УДАЛЬЦОВА, Зинаида (ed.). *Культура Византии. IV – первая половина VII в.* Москва : Издательство „Наука“, 1984, s. 368; СЛАВОВА, ref. 2, s. 200.

¹⁵ ЩАПОВ, ref. 2, s. 398.

¹⁶ VAŠICA, ref. 1, s. 16-17; ЩАПОВ, ref. 2, s. 397; МАКСИМОВИЧ, ref. 1, s. 11.

objavila na Dnepri rýchlo po krste Vladimíra, čiže pred koncom 10. storočia.¹⁷ Odpis *Syntagmy 14* v staroslovanskom preklade sa dostal na Rus v 40. rokoch 11. storočia,¹⁸ možno s Bulharmi, ktorí emigrovali po roku 1018.¹⁹ Veľa poukazuje na fakt, že je to vlastne druhý zo spomenutých variantov byzantskej právnej zbierky, ktorý bol prijatý za platný a záväzný v ruskej cirkvi.²⁰ Koncom 12. a začiatkom 13. storočia došlo k ďalšej adaptácii obsahu *Nomokanonu 14 titulov* (neskôr známeho pod slovanským menom *Кормчая книга*) na potreby miestneho súdництва.²¹

So staroruským písomníctvom sa spájajú tiež najstaršie existujúce slovanské odpisy *Nomokanonu*. Dielo Jána Scholastika (50 titulov) je zachované v pamiatkach ako *Устюжская Кормчая* z prelomu 13. a 14. storočia (РГБ, ф. 250, № 230)²² a tiež Иоасафовская Кормчая (РГБ, МДА 54) z 16. storočia.²³ *Nomokanon 14 titulov* sa zachoval v rukopise podstatne staršom, datovanom na koniec 11. alebo začiatok 12. storočia, vede známy ako *Ефремовская Кормчая* (ГИМ, Сун. 227).²⁴

Ďalšia etapa recepcie byzantského cirkevného práva v regiónoch *Slavia Orthodoxa* nepatrí Rusom ani Bulharom, ale Srbom. Spája sa s novým prekladom byzantského *Nomokanonu* do cirkevnej slovančiny po r. 1219, ktorý dokonal nik iný ako sv. Sáva.²⁵ Zbierku poznáme ako *Nomokanon sv. Sávu*, ktorá bol postavená *Syntagme 14 titulov*²⁶ a na kompilácii Štefana z Efezu (*Kanonická synopsis*, 6. storočie) a v 12. storočí obohatená

¹⁷ HANAK, Walter. The Impact of Byzantine Imperial Thought upon Vladimirian-Jaroslavian Russia. In *Byzantine Studies. Etudes Byzantines*, 1981, 1984, 1985, roč. 8, 11, 12, s. 123.

¹⁸ HANAK, ref. 17, s. 125.

¹⁹ MAKSIMOVICH, ref. 1, s. 11.

²⁰ DVORNIK, ref. 2, s. 85; MAKSIMOVICH, ref. 1, s. 11.

²¹ ЩАПОВ, ref. 2, s. 393; KOWALSKA, ref. 1, s. 104. Zaujímavá je tiež etymológia slovanského termínu používaného na pomenovanie *nomokanonu*, tj. *Кормчая книга*. Zvyčajne sa ten termín spája s cirkevno-slovanským termínom *кормчий*, ktorý predstavuje kormidelníka lode. *Кормчая* preto môže byť kniha, „stvorená na kormidlovanie loďou Cirkvi“. V tomto prípade sa stretávame s reminiscenciou koncepcie konštantínopolského diakona Agapeta z 6. storočia. ZNOSKO, Aleksy. *Mały słownik wyrazów starocerkiewno-słowiańskich i terminologii cerkiewno-teologicznej*. Bielsk Podlaski : Chrześcijańska Akademia Teologiczna, 1983, s. 155-156; BRZOZOWSKA, Zofia. „Schede basilike” konstantynopolitańskiego diakona Agapeta i jego wpływ na myśl polityczną średniowiecznej Rusi. In *Acta Universitatis Lodziensis. Folia historica*, 2011, roč. 87, s. 329-342.

²² VAŠICA, ref. 1, s. 10; DVORNIK, ref. 2, s. 82; VAŠICA, ref. 2, s. 64; ВЗДОРНОВ, Герольд. *Искусство книги в Древней Руси. Рукописная книга Северо-Восточной Руси XII – начала XV веков*. Москва : Искусство, 1980, 12; ДОБРЕВ, ref. 1, s. 828; СЛАВОВА, ref. 2, s. 195.

²³ VAŠICA, ref. 1, s. 10; VAŠICA, ref. 2, s. 64; ДОБРЕВ, ref. 1, s. 828; СЛАВОВА, ref. 2, s. 195.

²⁴ VAŠICA, ref. 1, s. 10; DVORNIK, ref. 2, s. 80, 82; VAŠICA, ref. 2, s. 64; ДОБРЕВ, ref. 1, s. 828; СЛАВОВА, ref. 2, s. 199.

²⁵ MAKSIMOVICH, ref. 1, s. 11; СЛАВОВА, Татьяна. Църковно-юридически паметници през XIII–XIV в. In МИЛТЕНОВА, Анисава (ed.). *История на българската средновековна литература*. София : Издателство „Изток – Запад”, 2008, s. 462.

²⁶ ЩАПОВ, Ярослав. *Византийское и южнославянское правовое наследие на Руси в XI–XIII в.* Москва : Издательство „Наука”, 1978, s. 119; СЛАВОВА, ref. 25, s. 463.

o komentáre Aristina a Zonarasa.²⁷ Obsahovala tiež nový preklad *Collectio 87 capitulorum* a prvý celkový slovanský preklad *Procheironu*, kódexu civilného práva Basilea I. Macedónskeho,²⁸ o ktorom ešte budeme hovoriť. Adaptácia Nomokanonu sv. Sávu na Rusi sa spája s osobou metropolitu Cyrila II., ktorý vykonával svoju funkciu v ťažkom období mongolských nájazdov. Okolo roku 1270 dostal od bulharského despota Jakuba – Sviatoslava (*nota bene* pochádzajúceho z Rusi, vládnuceho z vôle cára Ivana Asena II. na západnej Starej planine)²⁹ rukopis novej právnej zbierky.³⁰ O štyri roky neskôr zvolal synodu metropolitov do Vladimíra nad Kl'azmou, na ktorej okrem schválenia reforiem nevyhnutných pre pretrvanie a organizáciu ruskej cirkvi v podmienkach mongolských nájazdov promulgovali novú verziu *Kormčej knigi*, opretú o srbskú kodifikáciu³¹ (kompilácia mala byť vytvorená v 70. rokoch 13. storočia – jej najstarším zachovaným odpisom je *Новгородская Синодальная кормчая* z roku 1282).³² Zaujímavosťou je, že až do našich čias sa zachoval jeden z najstarších rukopisov obsahujúci ruskú redakciu *Nomokanonu sv. Sávu* z 13. storočia. Je ním *Рязанская Кормчая* z roku 1284 (РНБ, Ф.п.П.1).³³ Východní Slovania začali byzantské zbierky používať rýchlo aj vo sférach svetského práva. Nepopierateľne najväčší vplyv na formovanie súdnictva a charakteru „štátneho zriadenia“ mala *Ekloga (Εκλογή)*³⁴ – zbierka vyhlásená Levom III. Isaurijským a jeho synom Konštantínom V. v rokoch 726 alebo 741³⁵ je považovaná za prvú stredovekú kompiláciu východorímskeho práva po *Corpus Iuris Civilis* Justiniána.³⁶ Predstavuje výber z *Digesta*, *Noviel*, *Inštitúcií* a *Kódexu*, rozdelený na 18 tematických kapitol, doplnený o celý rad neskorších cisárskych nariadení.³⁷ Na tomto mieste sa objavuje záludná otázka: Ako je možné, že fundamentom slovanských právnych

²⁷ MEYENDORFF, ref. 2, s. 109; KOWALSKA, ref. 1, s. 117, 160; MAKSIMOVICH, ref. 1, s. 11; СЛАВОВА, ref. 25, s. 463.

²⁸ MAKSIMOVICH, ref. 1, s. 11-12; СЛАВОВА, ref. 25, s. 464.

²⁹ АНГЕЛОВ, Боню. Из старата българска, руска и сръбска литература 1. София : БАН, 1958, s. 192; ЩАПОВ, ref. 26, s. 148; СЛАВОВА, ref. 25, s. 463.

³⁰ KOWALSKA, ref. 1, s. 117; PODSKALSKY, Gerhard. *Chrześcijaństwo i literatura teologiczna na Rusi Kijowskiej (988–1237)*. Kraków : Wydawnictwo WAM, 2000, s. 415.

³¹ KOWALSKA, ref. 1, s. 117, 159; PODSKALSKY, ref. 30, s. 415.

³² ЩАПОВ, ref. 26, s. 185, 272.

³³ ЩАПОВ, ref. 26, s. 135, 139, 263; ВЗДОРНОВ, ref. 22, 13; СЛАВОВА, ref. 25, s. 463. Zachoval sa tiež relatívne včasný srbský odpis, pochádza z r. 1262 (ХАНУ III.с.9). СЛАВОВА, ref. 25, s. 462.

³⁴ DVORNIK, ref. 2, s. 77.

³⁵ VAŠICA, ref. 1, s. 16; MEYENDORFF, ref. 2, s. 107; ЛИТАВРИН, Геннадий. Политическая теория в Византии с середины VII до начала XIII в. In УДАЛЬЦОВА, Зинаида, ЛИТАВРИН, Геннадий (ed.). *Культура Византии. Вторая половина VII–XIII в.* Москва : Издательство „Наука“, 1989, s. 66; МЕДВЕДЕВ, Игорь. Развитие правовой науки. In УДАЛЬЦОВА, Зинаида, ЛИТАВРИН, Геннадий (ed.). *Культура Византии. Вторая половина VII–XIII в.* Москва : Издательство „Наука“, 1989, s. 216; MAKSIMOVICH, ref. 1, s. 10; СЛАВОВА, ref. 2, s. 201; CHEYNET, Jean-Claude. Administracja cesarska. In CHEYNET, Jean-Claude (ed.). *Świat Bizancjum 2. Cesarstwo bizantyńskie 641–1204*. Kraków : Wydawnictwo WAM, 2011, s. 161.

³⁶ МЕДВЕДЕВ, ref. 35, s. 216.

³⁷ МЕДВЕДЕВ, ref. 35, s. 217; СЛАВОВА, ref. 2, s. 201-202.

systemov sa stala zbierka vyhlásená cisármi-obrazoborcami? Ba čo viac, obsahujúca toľko s ortodoxiou nezlúčiteľných nariadení. Aby sme odpovedali na otázku, stačí sa pozrieť na počiatočnú etapu spomenutej zbierky. Je to samozrejme pretože na základe *Eklogy* bola vytvorená najstaršia zbierka civilného práva a súdnych procesných pravidiel, známa vede ako *Законъ сѣдньми людьми*.³⁸ Vo svojej počiatočne krátkej redakcii ju môžeme považovať za dielo jedného zo solúnskych bratov, napísané počas ich pobytu na Morave, čiže v čase, keď bola zbierka Leva III. v Byzancii jediným všeobecne záväzným právnym dokumentom.³⁹ *Ekloga* sa bleskovo udomácnila v Bulharsku. Existujú názory, že text pamiatky (celý, alebo vo fragmentoch) bol súčasťou rukopisu(ov) poslaného(ých) Fotiom Borisovi – Michalovi, spolu s *Nomokanonom 14 titulov*.⁴⁰ Zbierka sa stala vzorom pre mnoho neskorších slovanských kompilácií a bola prítomná pri široko rozšírenej praktike (v Bulharsku, na Rusi) napájať na preklad *Syntagmy*, vybrané časti zo svetských zbierok – *Eklogy* a neskôr tiež *Procheironu*.⁴¹ F. Dvorník sa domnieva, že v Bulharsku po roku 950 vznikol bez reakcie na *Zakon sudnyj ljudem* iný celkový preklad zbierky Leva III. K. Maksimovič pre zmenu pripúšťa staroruský pôvod prekladov, o čom má svedčiť fakt, že dodnes sa zachovali jedine východoslovanské odpisy spomenutej pamiatky.⁴² V každom prípade vidíme, že recepcia zákonov *Eklogy* sa na Rusi udiala rýchlo po kristianizácii. *Законъ сѣдньми людьми*, podporovaný kyjevskými elitami sa tu udomácnil pár desaťročí po krste Vladimíra.⁴³ Prijíma sa, že už v 11. storočí sa zbierka prispôsobila domácim podmienkam, rozširujúc pôvodný text 32 paragrafov o ďalších 45, extrahovaných ako z byzantských kompilácií, tak z obyčaje, okrem iného zo slávnej *Ruskej pravdy*.⁴⁴ Zaujímavosťou je, že pod vplyvom posledne spomenutej zbierky bola skompilovaná obširna verzia *Zakona*. S najväčšou pravdepodobnosťou sa to udialo v intelektuálnych centrách Novgorodu, alebo Pskova v druhej polovici 12. storočia (najstarší zachovaný odpis pochádza z druhej polovice 14. storočia).⁴⁵ Výbery z *Eklogy* (vybrané z plného slovanského prekladu, tiež zo *Zakona sudnego ljudem*) začali byť súčasťou staroruských právnych kompilácií. Spolu

³⁸ VAŠICA, ref. 1, s. 17; DVORNIK, ref. 2, s. 77; VAŠICA, ref. 2, s. 73; ДОБРЕВ, ref. 1, s. 831; МАКСИМОВИЧ, ref. 1, s. 10.

³⁹ DVORNIK, ref. 2, s. 77; VAŠICA, Josef. K otázce původu Zakona sudného ljudem. In *Slavia*, 1961, roč. 30, s. 1-2; МАКСИМОВИЧ, ref. 1, s. 10; СЛАБОВА, ref. 2, s. 196-197.

⁴⁰ ДОБРЕВ, ref. 1, s. 829; СЛАБОВА, ref. 2, s. 196.

⁴¹ DVORNIK, ref. 2, s. 81, 89; ЦАПОВ, ref. 2, s. 397.

⁴² DVORNIK, ref. 2, s. 81, 89; МАКСИМОВИЧ, ref. 1, s. 10; СЛАБОВА, ref. 2, s. 196.

⁴³ DVORNIK, ref. 2, s. 77.

⁴⁴ DVORNIK, ref. 2, s. 78; VAŠICA, ref. 2, s. 76; СЛАБОВА, ref. 2, s. 196.

⁴⁵ VAŠICA, Josef. Obširná a smíšená redakce Zakona sudného ljudem. In *Slavia*, 1963, roč. 32, s. 251, 255; KOWALSKA, ref. 1, s. 154; špeciálnym úkazom v ruskej právnej literatúre je spájanie *Zakona* s menom Konštantína Veľkého (Sudiebnik cara Konstantyna), predstavujúc tak neobykle rozšírený obraz prvého kresťanského cisára ako ideálneho kresťanského vládcu. DVORNIK, ref. 2, s. 78; KOWALSKA, ref. 1, s. 154.

s *Nomokanonom* a *Procheironom* boli včlenené do *Кормчей книги* z 13. storočia.⁴⁶ Nachádzame ich tiež na stranách *Книг законных*,⁴⁷ pochádzajúcich z toho istého obdobia, rovnako vo zbierke právnych textov napísanej na severovýchodnej Rusi v druhej polovici 13. storočia,⁴⁸ *Мерила праведного*, zachovanej v rukopise z tretej štvrtiny 14. storočia (aktuálne v Ruskej národnej knižnici, РГБ, ф. 304, № 15).⁴⁹ Nasledujúcim byzantským kódexom, ktorý vošiel do kánonu slovanského práva, bol už veľakrát spomenutý *Procheiron* (*Πρόχειρον*) – skompilovaný za vlády Basilea I. a jeho synov Leva VI. a Konštantína, oficiálne promulgovaný v rokoch 870 – 879, alebo v roku 907 namiesto „ikonoklastickej“ *Eklogy*.⁵⁰ Na území *Slavia Orthodoxa* bol známy počiatkovo iba čiastočne, prostredníctvom výpisov vložených do bulharského prekladu *Nomokanonu 14 titulov*⁵¹ (tzv. *Закон градский*).⁵² Najstaršie svedectvá používania *Procheironu* na Rusi môžeme datovať do 10. – 11. storočia.⁵³ V 13. storočí sa tiež ukázal nezávislý preklad zbierky do cirkevnej slovančiny, ktorého odrazom môže byť *Книг законных*.⁵⁴ Ten, žiaľ, nemôžeme nazvať prekladom úplným. Prvý úplný preklad sa viaže znovu s osobou sv. Sávu. Spolu s jeho redakciou *Nomokanonu* prenikol na územia východného Slovanstva, kde bol vložený do súboru *Мерила праведного*.⁵⁵ Musíme rovnako dodať, že incidentálne mohli byť na Rusi používané aj ďalšie byzantské právne zbierky, t. j. *Eisagoga*,⁵⁶ vytvorená pod patronátom patriarchu Fotia v rokoch 885 – 886 a *Bazyliky* – obsiahla, 60-zväzková kompilácia, spájaná s osobou cisára Leva VI. Filozofa.⁵⁷

http://www.fphil.uniba.sk/index.php?id=historia_nova

BRZOZOWSKA, Zofia. Recepčia byzantského práva na území *Slavia Orthodoxa* v 10. až 13. storočí. In *Štúdie o dejinách*. Historia nova 6. [online] Bratislava : Stimul, 2013, s. 137-143. Dostupné na internete: <http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/Hino6.pdf>

⁴⁶ DVORNIK, ref. 2, s. 78; KOWALSKA, ref. 1, s. 117, 153-154.

⁴⁷ MAKSIMOVICH, ref. 1, s. 10.

⁴⁸ KOWALSKA, ref. 1, s. 153-154; MAKSIMOVICH, ref. 1, s. 10; СЛАБОВА, ref. 2, s. 196.

⁴⁹ ВЗДОРНОВ, ref. 22, 20.

⁵⁰ DAGRON, Gilbert. Lawful Society and Legitimate Power. In LAIOU, Angeliki, SIMON, Dieter (ed.). *Law and Society in Byzantium: Ninth-Twelfth Centuries*. Washington : Dumbarton Oaks Research Library and Collection, 1994, s. 41; ДОБРЕВ, ref. 1, s. 829-830; MAKSIMOVICH, ref. 1, s. 11; СЛАБОВА, ref. 2, s. 202;

⁵¹ DVORNIK, ref. 2, s. 81, 89; ДОБРЕВ, ref. 1, s. 829-830; MAKSIMOVICH, ref. 1, s. 12.

⁵² KOWALSKA, ref. 1, s. 117.

⁵³ DVORNIK, ref. 2, s. 101.

⁵⁴ MAKSIMOVICH, ref. 1, s. 12.

⁵⁵ MAKSIMOVICH, ref. 1, s. 11-12.

⁵⁶ МЕДВЕДЕВ, ref. 35, s. 231; LOKIN, Jan. The Significance of Law and Legislation in the Law Books of the Ninth to Eleventh Centuries. In LAIOU, Angeliki, SIMON, Dieter (ed.). *Law and Society in Byzantium: Ninth-Twelfth Centuries*. Washington : Dumbarton Oaks Research Library and Collection, 1994, s. 71; CHEYNET, ref. 35, s. 162.

⁵⁷ LOKIN, ref. 56, s. 71; KOWALSKA, ref. 1, s. 105; CHEYNET, ref. 35, s. 162.